

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพการงานมาเป็นเวลายาวนาน เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุท่านอาจลดภาระงานลงหรือยุติการทำงาน แต่สิ่งที่ท่านสั่งสมมาล้วนเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่า สำหรับคำจำกัดความของผู้สูงอายุนั้น จากมติของการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (อ้างจากคณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม 2534 : 1) และข้อสรุปของนักจิตวิทยา นักวิชาการผู้สูงอายุหลาย ๆ ท่าน อาจสรุปได้ว่าผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุนี้อาจมีสรีระร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทางลดประสิทธิภาพลง เช่น การเคลื่อนไหวช้าลง ความแข็งแรงของอวัยวะต่าง ๆ ลดลง ตาฝ้าฟาง ความจำเสื่อมถอย ฯลฯ นอกจากนั้น บทบาทหน้าที่ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการงานอาชีพ ด้านสังคม ด้านครอบครัวจะลดลงไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุนับเป็นประชากรที่มีคุณค่าของสังคมและประเทศชาติ เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตในด้านต่าง ๆ มาอย่างมากมาย ความรู้และประสบการณ์ของท่านเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์มากสำหรับอนุชนรุ่นหลังและไม่สามารถหาจากตำราใด ๆ ได้

สำหรับสังคมไทยนั้นผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพเทิดทูนได้รับการยอมรับนับถือจากบุตรหลาน ท่านได้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติมากมายทั้งในอดีตและปัจจุบัน ท่านได้สร้างทรัพยากรบุคคลให้แก่ประเทศชาติ ได้สร้างสรรค์สังคม พัฒนาและปกป้องประเทศชาติ ท่านบำรงวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี อันเป็นสมบัติล้ำค่าสืบทอดมายังลูกหลาน ท่านเปรียบเสมือนคลังปัญญา ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมไว้มากว่า 60 ปี นั้นเป็นสิ่งที่มีความค่ายิ่งซึ่งไม่สามารถหาอ่านได้จากตำราเล่มใด ในปัจจุบันจำนวนผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและนับวันจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยด้วย ทั้งนี้เนื่องจาก ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขทำให้บุคคลมีสุขภาพดีขึ้น มีอายุยืนยาวขึ้น สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2540) รายงานว่า ในปี 2542 ผู้สูงอายุไทยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีประมาณ 5.6 ล้านคน หรือร้อยละ 9.3 ของประชากรทั้งประเทศจะเพิ่มเป็นประมาณ 8.2 ล้านคน หรือร้อยละ 11 ของประชากรทั้งประเทศในปี 2553 และเป็น 10.2 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมดของประเทศในปี พ.ศ. 2563

เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านร่างกายเสื่อมถอย ลดประสิทธิภาพลงเมื่อเทียบกับวัยหนุ่มสาว การเคลื่อนไหวล่าช้าลง หลงลืม อาจมีปัญหาสุขภาพด้านต่าง ๆ ทางด้านสังคม ผู้สูงอายุเคยทำงานหรือประกอบอาชีพก็ต้องลดงานลงหรือหยุด

ทำงาน ทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น เกิดความเหงา การพบเพื่อนน้อยลง คู่ชีวิตซบเซาหรือตายจากไป ครอบครัว มีกิจกรรมร่วมกันน้อยลงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเจ็บเหงา ท้อแท้ ด้านเศรษฐกิจจากที่เคยทำงานมีรายได้ เมื่อต้องหยุดทำงาน รายได้ก็ลดลงหรือไม่มีเลย ผู้สูงอายุบางคนไม่มีผู้ดูแล ต้องอยู่อย่างลำพังทั้งในเรื่องอาหารการกินและที่อยู่อาศัย การมีเวลาว่างมากและไม่มีกิจกรรมที่เหมาะสมทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเบื่อหน่าย รู้สึกตนเองไม่มีคุณค่า นอกจากนั้นสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงต่างๆ ต้องดำเนินชีวิตให้เหมาะสมและสามารถปรับตัวเข้ากับบุตรหลานและสังคมรอบข้างได้

การที่ผู้สูงอายุต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ นั้น ทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับตัวอย่างมาก ถ้าผู้สูงอายุได้รับความรู้ ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เพื่อการเตรียมตัวและเพื่อเผชิญต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก็จะทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวได้อย่างเหมาะสมและมีความสุขในการดำเนินชีวิตวัยชรา เพราะฉะนั้นความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องหรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาหรือการเรียนรู้ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปรับตัวของผู้สูงอายุ ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารมิได้จำเป็นเฉพาะช่วงก่อนที่ผู้สูงอายุจะพ้นจากหน้าที่การงานหรือจะเกษียณอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ในการเตรียมตัว เตรียมความพร้อมเท่านั้น แต่จะมีความจำเป็นทุกช่วงเวลาตลอดด้วยของผู้สูงอายุเลยทีเดียว เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีความรู้ได้เห็นแนวทางในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทุกขณะได้อย่างเหมาะสม ได้รู้วิธีการในการปรับตัว เช่น ได้ทราบว่าควรจะได้รับประทานอาหารอย่างไร ควรจะทำงานได้หนักขนาดไหน ถ้าต้องการมีรายได้เพิ่มเติมจะอย่างไร มีอาชีพหรือกิจกรรมใดที่ผู้สูงอายุจะทำได้เพื่อเพิ่มพูนรายได้บ้าง จะมีวิธีดูแลรักษาสุขภาพอย่างไร ถ้าเจ็บป่วยไม่มีเงินรักษาจะติดต่อที่ไหน รัฐมีบริการใดให้แก่ผู้สูงอายุบ้าง ถ้าไม่มีบุตรหลานเลี้ยงดูจะอย่างไร ถ้าไม่มีที่อยู่อาศัยจะอย่างไร งานอดิเรกชนิดใดที่ผู้สูงอายุควรกระทำ จะรักษาสุขภาพอย่างไร จะปรับตัวให้เข้ากับบุตรหลานครอบครัวอย่างไร ตลอดจนถ้าต้องการจะมีส่วนช่วยสังคมบ้างจะติดต่อได้ที่ใด เป็นต้น

ความรู้ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุควรจะได้รับ เพราะจะเอื้อประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้สูงอายุเอง ครอบครัว และผู้ใกล้ชิดผู้สูงอายุ อันที่จริงผู้สูงอายุมิได้ต้องการให้ผู้อื่นช่วยเหลือดูแลเพียงอย่างเดียว ตัวท่านเองก็ต้องการจะช่วยเหลือบุตรหลานหรือสังคมในสิ่งที่ท่านจะสามารถทำได้อีกด้วย เพราะฉะนั้น ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอที่เหมาะสมจะช่วยผู้สูงอายุให้ช่วยตนเองได้อย่างเหมาะสม และยังสามารถช่วยลดภาระจากบุตรหลานจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และช่วยให้ผู้สูงอายุได้ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม ได้ตามที่คุณสูงอายุต้องการอีกด้วย

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารหรือต้องเรียนรู้อยู่เสมอ และต่อเนื่องตลอดชีวิต และวิธีการที่จะให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หรือให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุนั้น อาจจะต้องใช้วิธีการที่แตกต่างจากบุคคลในวัยเรียนหรือวัย

ทำงาน การให้ความรู้จะต้องเป็นวิธีการของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะฉะนั้นเพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งนับวันจะมีจำนวนมากขึ้นทุกปี ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการรับรู้และข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุต่อประเภทของความรู้และข้อมูล ข่าวสาร วิธีการและแนวทางที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อแนวทางที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หรือได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่ที่ศึกษา ผู้วิจัยทำการศึกษาจากจังหวัดต่างๆ ในเขตภาคกลาง
2. ประชากร ประชากรสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือผู้สูงอายุชายและหญิงที่มีอายุ โดยประมาณระหว่าง 60-80 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลหมู่บ้านของจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคกลาง
3. ตัวแปร/ประเด็นที่ศึกษา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาในประเด็นต่อไปนี้คือ
 - สภาพการรับรู้และข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุในปัจจุบัน
 - ความต้องการของผู้สูงอายุต่อประเภทของข้อมูลข่าวสาร ต่อวิธีการที่จะรับข้อมูลข่าวสาร
 - แนวทางที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต
4. แนวทางหรือรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุที่จะเสนอจากผลการวิจัยนี้ ประกอบด้วย การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุการบริหารจัดการประเภทของเนื้อหาความรู้และประเภทกิจกรรมที่จัดบริการ วิธีการถ่ายทอดความรู้ สื่อ สถานที่ศึกษา ช่วงเวลาที่สะดวก การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและชุมชนและปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ
5. ระยะเวลาในการศึกษา การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลา 1 ปี คือ ระหว่างตุลาคม 2554 ถึง กันยายน 2555

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยจะเผยแพร่ผลการวิจัยทางวารสารและคาดว่าผลการวิจัยจะมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุจะได้แนวทางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ
2. ผู้สูงอายุจะมีโอกาสรับการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการและจะช่วยให้ปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตในช่วงสูงวัย
3. ผู้สูงอายุและชุมชนจะได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

คำนิยามและศัพท์เฉพาะ

ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลทั้งชายและหญิงที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มีสรีระร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ลดประสิทธิภาพลง เช่น ผิวหนังเหี่ยว ตาฝ้าฟาง หูได้ยินไม่ชัดเจน กล้ามเนื้อไม่แข็งแรงเหมือนวัยหนุ่มสาว การเคลื่อนไหวช้าลง ความจำ และความกระฉับกระเฉงลดลง เป็นต้น นอกจากนี้ภาระหน้าที่ต่าง ๆ และบทบาททางด้านการงานสังคมและครอบครัวก็ลดลงตามไปด้วย ผู้สูงอายุที่ทำการศึกษานี้ครั้งนี้ คือผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-80 ปี และอาศัยอยู่ในจังหวัดในภาคกลางของประเทศไทย

การศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาหรือการเรียนรู้ทุกระบบแบบทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่บุคคลพึงได้รับตั้งแต่เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงอายุอาจได้รับการศึกษาหรือการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ กัน การศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้บุคคลนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำรงชีวิตประกอบอาชีพ และปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในแต่ละช่วงชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ หมายถึง การศึกษาหรือการเรียนรู้ที่บริการแก่ผู้ที่มีอายุ 60 ปี เป็นต้นไป ซึ่งรูปแบบของการศึกษาจะเป็นการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (เพราะการศึกษาในระบบนั้นจัดสำหรับบุคคลในวัยเรียน) ที่จัดบริการด้วยวิธีการต่าง ๆ ใช้แนวทางต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้รับการศึกษาหรือเข้าถึงการศึกษาเหล่านี้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

รูปแบบหรือแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งทุกองค์ประกอบจะช่วยเป็นกลไกให้เกิดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และเป็นการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุจะนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการอยู่กับครอบครัวและสังคมได้อย่างเหมาะสม องค์ประกอบของระบบหรือองค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ประเภทเนื้อหาความรู้การบริหารจัดการ และประเภทกิจกรรมที่จัดบริการ วิธีการถ่ายทอดความรู้ สถานที่ในการจัดกิจกรรมให้ความรู้ ผู้รับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมของชุมชน